

VOLUM CXLIII

Jesús Moncada

Camí de sirga

Amb postfacis de Mònica Batet
i Artur Garcia Fuster

CLUB EDITOR
BARCELONA

TAULA

CAMÍ DE SIRGA

Primera part. ELS DIES DE L'EDÈN	9
Segona part. L'ILLA DELS TRETZE SANTS	83
Tercera part. CENDRA DE CALENDARI	171
Quarta part. LA GARBINADA NEGRA	247
Epíleg. EXILI SENSE RETORN	301

APÈNDIXS

Mònica Batet. <i>Cinc enamoraments i mig encanteri</i>	315
Artur Garcia Fuster. <i>L'escriptura pas a pas</i>	327
Documents de l'arxiu Jesús Moncada	337

Encara que el canemàs d'aquesta novel·la està teixit amb fets del darrer segle d'existència de l'antiga vila de Mequinensa, especialment dels que van determinar de manera irreversible el seu destí a partir de l'any 1957, l'autor vol aclarir que no ha pretès de cap manera escriure la història, si més no en el sentit usual del mot, d'aquells esdeveniments. Fa constar així mateix que els personatges de l'obra són ens de ficció als qui solament la fatalitat de les coincidències pot fer passar per persones reals, vives o mortes.

Primera part

ELS DIES DE L'EDÈN

I

Pilans i parets mestres van esberlar-se bruscament; una fragor eixordadora en la qual es barrejaven el cruixir de jàsseres i bigues, l'ensulsiada d'escalas, trespols, envans i revoltons, l'esmicolament de vidres i la trencadissa de maons, teules i rajoles, va retrunyir per la baixada de la Ferradura mentre la casa s'esfondrava sense remei. De seguida, un núvol de pols, el primer dels que havien d'acompanyar la llarga agonia que començava aleshores, va elevar-se per sobre de la vila i es va esfilagarsar a poc a poc en l'aire lluminós del matí de primavera.

Anys després, quan la malesa encetada aquell dia del 1970 era memòria llunyana, temps amortallat amb teranyines de boira, una crònica anònima va aplegar un feix de testimonis colpidors sobre l'esdeveniment. El primer des del punt de vista cronològic, tot i que no resultava el més patètic, recollia l'aturada del rellotge del campanar esdevinguda la vigília enmig d'un capvespre tempestuós que pintava el cel de la vila amb carmins violacis, ors esmorteiats i bromalles negres; segons el cronista, l'avarria era una premonició clara del que havia de passar l'endemà, un anunci del final inexorable del vell temps. L'angoixa es feia esborronadora en la descripció, deguda a un altre testimoni, de la nit a què havia donat pas la incertesa del crepuscle: la crònica parlava del

silenci espès en els carrers deserts, silenci que volia reflectir el de la gent tancada a casa, pregant perquè no trenqués el dia. Tanmateix, entre les evocacions, la més colpidora era la del retruny sinistre de les onze del matí següent a la baixada de la Ferradura: segons la crònica, els vilatans van sentir-se sotragats fins al moll de l'os pel començament del desastre.

Certament els testimonis resultaven impressionants. Ara bé, aquesta no era l'única característica que tenien en comú; en compartien una altra, potser insignificant però prou esclaridora del que va passar aquell dia nefast: tots, sense excepció, eren també absolutament falsos.

De bon començament, l'Honorat del Rom, un dels dos apotecaris de la vila, que va sobreviure prou anys als fets per abastar l'aparició de la crònica, aclaria en uns comentaris irònics sobre el document que el rellotge municipal, instal·lat en el campanar de l'església, no s'havia espatllat l'11 d'abril del 1970. L'andròmina, més vella que els camins i força cascada, es desballestava sovint i no resultava xocant veure'n les agulles immòbils a les quatre esferes; però aquell dia funcionava i, posats a filar prim, només se li podia retreure un avançament de set o vuit minuts respecte de l'hora oficial. Això, segons el farmacèutic, invalidava de mig a mig la suposada premonició dels esdeveniments de l'endemà atribuïda al rellotge i permetia arraconar qualsevol altra especulació sobre el tema.

La qüestió del capvespre tempestuós tampoc no lligava amb els fets. Ningú no discutia que, d'haver-se produït tal com deia la crònica, hauria resultat força adient com a escenografia del preludi del drama. Per desgràcia, fou un crepuscle ensopit, gens

comparable ni tan sols a la mitjana dels que gaudia habitualment la vila, per no parlar dels més portentosos, que l'apotecari no es prenia la molèstia ni de citar; aquell va pujar-lo a mig desfer el vent de mar, la garbinada, per la vall de l'Ebre: les seves rojors havien ensangonat sense vigoria els molls, on es podrien a poc a poc les velles naus de la vila, abans d'esllissar-se riu amunt i entenebrir-se a ponent, com qualsevol dels altres, entre lluentors morades i sense més històries.

La nit va resultar gairebé tan anodina com el crepuscle: d'una negror vulgar. Si es deixava de banda la foscuria, sempre un pèl inquietant, res no justificava atribuir-li una tensió inusual, és a dir més intensa que la suportada sense treva per la vila feia força temps, ja empeltada en la vida quotidiana. Des del jutge de pau, decebut sense remei dels encants marcits de la jutgessa, enfeinat a llaurar una cosina del secretari de l'alcaldia amb abornades lentes, vigoroses i profundes mentre ella es fonia en una ranera agònica sota la taula del jutjat, rebregant amb els malucs el registre de defuncions de la vila, fins al sereno, sempre amunt i avall pels carrers com un sedàs de fleca, els habitants de la població van passar la nit com de costum. Segurament, l'única excepció fou el Pasqual de Serafi: estès de cos present sobre el llit de matrimoni, enmig de la sonsònia enervant del dol familiar, païa la mort que havia anat a sorprendre'l a mitja tarda mentre llegia un diari esportiu a la barberia. Cap cosa extraordinària, perquè la vila disposava de rituals seculars amb què atenuar també la presència de la mort, no va alterar, doncs, les hores, i quan l'alba remuntava l'Ebre i encenia amb lluentors fugisseres el xarol de la gorra, l'acer de la llança i els botons daurats de l'uniforme del sereno, que feia via pel carrer de les Bruixes per anar a gitar-se, la vila dormia assossegadament.

Les primeres vermellors de l'alba van pujar al mur que vorejava l'Ebre des dels llaüts amarrats en els molls silenciosos i s'engan-

xaren lentament a les textures aspres de les cases arraulides al vessant de la serra dominada pel castell. A la claror del dia sempre li costava penetrar en el garbuix de carrers i carrerons. La població havia viscut prop d'un segle entre mines de lignit i la pols del carbó se li havia adherit igual que una pell d'ombra; els edificis, on les emblanquinades resultaven efímeres, la gent, fins i tot els rius, sempre solcats per vaixells negres i amb les entranyes enfosquides pel carbó perdut en els naufragis, semblaven haver agafat la mateixa pàtina. A la fi, però, com els altres matins, la llum, quan ja se li empal·lidien les primeres rojors, va anar buidant la tenebra: l'antiga, decrepita, entranyable i sovint maleïda baluerna va eixir, ocre i negra, de la nit.

Els carrers van començar a omplir-se d'una vida intensa encara que provisional. Ara bé, contràriament al que havien d'afirmar en el futur amb tant dramatisme els testimonis recollits per la crònica, el fet de les onze del matí passà desapercbut quasi a tothom. La vila no quedà en suspens, els cors no deixaren de bategar; el soroll no es va estendre com un redoblament fúnebre per carrers i places, no va ressonar per la vall de l'Ebre ni per la ribera del Segre ni pels molls silenciosos ni per les mines mortes, com un anunci de malesa. Va ser un tro breu en una vila tan acostumada a sentir les barrinades de les mines que no va parar-hi esment.

Escamparen altres falòrnies les quals, curiosament, donat que eren tan falses com les primeres, no foren recollides pel cronista anònim. Tanmateix també formaven part de la teranyina espessa amb què molts vilatans provaven d'ofegar la quera de la mala consciència. En el fons, aquesta era la justificació secreta de la crònica, el que la feia ser acceptada com a bona per la majoria del personal que visqué els esdeveniments.

Perquè, després d'anys i panys de parlar-ne tothora, de bastir-ne mil cabòries, de sentir-ne l'angoixa amb anticipació (al tarot

de la vella Caterina apareixien fenòmens estranys, somogudes de l'inframón), vet aquí que, fora de l'Honorat del Rom, l'apotecari, que es trobava dolorosament clavat a la cantonada del carreró de l'Ham amb la baixada de la Ferradura, ningú no s'adonà del succés. I encara que res no hauria canviat en cas contrari, ja que aleshores el destí era irreversible, anys després, quan el malson sinistre era record polsegós, volva de cendra, alguns vilatans començaren a teixir testimonis apòcrifs a fi de quedar bé davant la història.

Però no tot es trobava a les cròniques ni resultava tan fàcil de rebatre. Feia de mal dir, per exemple, si el Llorenç de Veriu, com afirmava la brama per cafès i tertúlies cantoneres, s'assabentà del succés; uns deien que va acudir a la vila a fi de veure per darrera vegada la casa de la baixada de la Ferradura, la que havia construït amb les seves pròpies mans, l'any 1936, quan ell i la Carme Castell volien casar-se. Molts preferiren creure que el rumor, si va arribar-li, ja no aconseguí reviscolar les restes del Llorenç, pols inerta i anònima sota la terra llunyana de l'erm de Terol on més de trenta anys enrere, durant la Guerra Civil, l'havia dallat una metralladora feixista.

Els vilatans s'enganyaven en entestar-se a convertir el dia 12 d'abril del 1970 en una data clau del seu drama col·lectiu, de la mateixa manera que s'equivocaven en sentir-se culpables de no haver assistit a l'esdeveniment. La demolició de la casa número 20 de la baixada de la Ferradura amb què havia començat l'enrunament de la vila —i l'atzar burocràtic va assenyalar aquella com hagués pogut designar qualsevol altra de les que ja eren buides— no fou més que l'inici de l'últim acte d'un llarguíssim

malson. Quan les màquines tibaren les sirgues d'acer lligades als pilans i l'edifici va caure enmig d'un núvol de pols, feia més de tretze anys que la destrucció de la vila havia començat.